

Waar MOS de mosterd haalt

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN NATUUR- EN MILIEUEDUCATIE

Kiezen moet je leren

Tijdens haar 57ste zitting riep de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de periode van 2005 tot 2015 uit tot het 'Decennium voor Duurzame Ontwikkelingseducatie' (DDO). De Verenigde Naties willen hiermee werk maken van een Duurzaam Ontwikkelingsbeleid. Daarvoor doen ze een beroep op de medewerking van de onderwijsbeleidsmakers van de aangesloten lidstaten en vragen hen om duurzame ontwikkeling een prominenter plaats in hun onderwijssystemen te geven.

Het relatief jonge begrip 'duurzame ontwikkeling' werd in het befaamde Brundtland-rapport uit 1987 gelanceerd. Het begrip raakte inmiddels voldoende ingeburgerd bij onder andere milieuorganisaties, politici en wetenschappers, maar over de inhoud zijn al die partijen het nog lang niet eens. Het genoemde rapport omschrijft 'duurzame ontwikkeling' als de maatschappelijke ontwikkeling die de behoeften van de huidige generatie dekt, zonder die van de volgende generaties te hypothekeren'. Of anders gezegd: de huidige generatie moet haar levenswijze en consumptiegewoonten in die mate aanpassen dat de volgende generatie(s) een omgeving erft of erven die leefbaar is en waarin

de levensnoodzakelijke grondstoffen (nog) niet zijn uitgeput. Hoe voor de hand liggend deze stellingname op het eerste gezicht ook lijkt, toch roept ze een aantal vragen op. Enkele voorbeelden:

- ✿ Hoe kunnen we de behoeften van een generatie bepalen en zijn die behoeften dan dezelfde voor de volgende generatie(s)?
- ✿ Welke graad van vervuiling kan de planeet verdragen?
- ✿ Bepaalde grondstoffen raken op een bepaald ogenblik op. Hoe gaan we daarmee om? Hoe lossen we het probleem van de fossiele brandstoffen op, die al over enkele decennia dreigen uitgeput te raken?

Technologie?

Op deze vragen biedt ook de 'wetenschap' momenteel geen pasklaar antwoord. Voor velen is deze onzekerheid een goede reden om op de ingeslagen weg van consumptie verder te gaan. Anderen willen uit voorzorg geen verdere risico's nemen en een andere weg inslaan. Die laatste groep baseert zich daarvoor op het zogenaamde **voorzorgprincipe**, of het principe van 'liever voorkomen dan genezen'. 'Genezen' betekent hier dan dikwijls 'stervensbegeleiding', want uitgestorven soorten komen nooit meer terug. Velen zien de milieuproblemen wel degelijk in, maar verwachten oplossingen van de technologie. Ze menen dat er op termijn technologische oplossingen komen om de problemen van afvalverwerking, het tekort aan grondstoffen (vervangen van traditionele materialen door kunststoffen) en het energieprobleem (waterstof in de plaats van fossiele brandstoffen) aan te pakken.

DHL

Daarnaast rijzen er vragen over de economische groei. In hoeverre is die - op de manier zoals de Westerse cultuur ze opvat - verzoenbaar met de principes van duurzame ontwikkeling? Is een onbeperkte economische groei mogelijk binnen de beperkte ruimte van de planeet aarde, of zijn er grenzen aan de groei zoals het bekende rapport van de Club van Rome uit 1972 al suggereerde? En als economische groei niet onbeperkt kan, wat houdt dat dan in voor de toekomstige tewerkstel-

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN VAN NATUUR- EN MILIEU EDUCATIE

ling? Het DHL-vraagstuk maakt dit dilemma op een pijnlijke wijze duidelijk. Uit deze veelheid van vragen blijkt duidelijk het complexe karakter van de duurzaamheidsproblematiek. (Natuur)wetenschappelijke aspecten kan je niet langer los zien van de economische en sociale aspecten. **Economie, ecologie en sociale verantwoordelijkheid** worden dan als de drie pijlers beschouwd waarop duurzaamheid is gebouwd.

DDT

Ook ethische vragen dringen zich op. Hoe ver kan en mag de mens bijvoorbeeld gaan bij de genetische manipulatie van organismen? Is het ethisch verantwoord dat het welvarende Noorden verantwoordelijk is voor 45 % van de CO₂-uitstoot, terwijl het arme Zuiden hiervan de belangrijkste gevolgen draagt?

Terwijl de verschillende wetenschapsdomeinen deeloplossingen voor bepaalde problemen kunnen aanbrenge, dringt een keuze tussen de mogelijke oplossingen zich op. Zullen we - om de Kyoto-norm te halen - fossiele brandstoffen vervangen door nucleaire energie of kiezen we voor andere energievormen zoals wind- en zonne-energie? Van nucleaire energie weten we dat ze relatief goedkoop is maar dat ze sterk vervuilde afvalstoffen oplevert. Bovendien is kernenergie ook niet onuitputtelijk. Wind- en zonne-energie zijn niet vervuillend, maar vergen duurdere investeringen. En een bijkomende kritiek op windenergie is dat het de landschappelijke waarde van een gebied aantast. Of kiest een land ervoor om de Kyoto-normen naast zich neer te leggen omdat het nog niet voor honderd procent 'wetenschappelijk' is bewezen dat de CO₂-uitstoot de aarde opwarmt?

Wat vandaag als duurzaam wordt beschouwd, is het misschien morgen niet meer. Ook de ontdekking van DDT werd ooit op veel gejuich onthaald. Omwille van de (soms erg snel) veranderende invulling van het begrip 'duurzame ontwikkeling', leiden we af dat het een dynamisch begrip is. Kiezers geven aan politici de opdracht om maatschappelijke keuzes te maken en voor samenlevingsproblemen oplossingen naar voor te schuiven. Uit de opgesomde voorbeelden blijkt dat we op korte termijn vele keuzes zullen moeten maken die niet altijd even gemakkelijk zijn.

Verantwoord beslissen en de eindtermen

Uit het hierboven geschetste probleem blijkt dat beslissingen in de 'duurzaamheidssector' niet eenvoudig liggen. Verantwoord kiezen en beslissingen

nemen moet je leren. En vaak is kiezen (een beetje) verliezen. Leerlingen die het secundair onderwijs verlaten worden stemgerechtigde burgers, die weldra lokale, regionale, federale en Europese beleidsmakers zullen evalueren, onder andere voor het gevoerde milieu- en duurzaamheidsbeleid.

Om een gefundeerde en verantwoorde keuze te maken, is niet alleen inhoudelijke kennis nodig, maar ook de kunst om belangen tegen elkaar af te wegen. Het is hierbij belangrijk de gevolgen van beleidsdaden te leren inschatten.

De eindtermen milieueducatie van de tweede - en vooral- derde graad spelen vlot in op de vraag naar het leren nemen van verantwoorde keuzes. **Vooraf in de tweede en derde graad is het de bedoeling om via deze eindtermen leerlingen met controversiële standpunten over milieuproblemen te confronteren.** Hierbij leren leerlingen gefundeerde stellingen in te nemen, argumenten tegen elkaar af te wegen, hierover te communiceren en op grond hiervan verantwoorde keuzes maken.

Vlaanderen staat klaar

De vakoverschrijdende eindtermen Milieueducatie zijn niet alleen een boeiende uitdaging voor de leerlingen, maar ook een middel om ze te vormen tot mondige burgers die straks met 'kennis van zaken' aan het milieudebat kunnen deelnemen en doordacht hun 'juiste keuze' kunnen maken. Daarnaast sluiten de eindtermen milieueducatie naadloos aan bij de doelstellingen van de Europese Economische Raad van de Verenigde Naties over het Decennium voor Duurzame Ontwikkeling. Vlaanderen is er dus klaar voor.

Willy Sleurs, Adviseur Dienst voor Onderwijsontwikkeling

Voorbeelden van eindtermen als illustratie

Dit zijn enkele voorbeelden van vakoverschrijdende eindtermen die verwijzen naar expliciete vaardigheden om verantwoord te leren kiezen, standpunten te leren innemen, te leren communiceren over milieuproblemen of problemen over duurzame ontwikkeling.

Tweede graad secundair onderwijs

☞ 'De leerlingen kunnen omgaan met het gegeven dat een duurzame oplossing voor een milieuprobleem afhangt van rationale en niet-rationele factoren en niet altijd beantwoordt aan hun verwachtingen.'

(vakoverschrijdende eindterm 5, milieueducatie)

Derde graad secundair onderwijs:

☞ 'De leerlingen zijn bereid actief deel te nemen aan het maatschappelijk debat over het natuur- en milieubeleid.'

(vakoverschrijdende eindterm 5, milieueducatie)

☞ 'De leerlingen zijn bereid ethische normen te hanteren ten opzichte van scenario's van bijvoorbeeld economische groei, welvaartsontwikkeling, demografische evolutie en biotechnologische ontwikkeling op mondiaal vlak.'

(vakoverschrijdende eindterm 6, milieueducatie)

☞ 'De leerlingen kunnen individueel of in groep standpunten innemen t.a.v. een probleem van ruimtelijke inrichting of landschapsbeheer en nemen kennis van het overheidsbeleid terzake.'

(vakoverschrijdende eindterm 10, milieueducatie)

In de brochure 'Over de grenzen'¹ van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling staan per vakoverschrijdende eindterm één of meer voorbeelden als inspiratiebron summier uitgewerkt. Uiteraard heeft de school de vrijheid om een eindterm anders aan te pakken. Goede ideeën van leerlingen of leraren zijn minstens even waardevol. Ook de 'lokale Agenda 21'-projecten die in vele gemeenten en steden lopen, kunnen interessante en uitdagende ideeën leveren.

¹ De publicatie 'Over de Grenzen' kan je in pdf-formaat downloaden van de website van de Dienst voor Onderwijsontwikkeling: www.ond.vlaanderen.be/dvo

Wat maakt een project succesvol?

De bedoelingen van een (milieu)project moeten voor iedereen op school duidelijk zijn. Volgens Cohn&Farau (1984) voldoet een duidelijk omschreven thema of project aan de volgende voorwaarden. Het project of thema:

- ☞ is kort en helder omschreven, zodat het zich vlug in het geheugen vasthaakt;
- ☞ is niet banaal of afgezaagd, zodat het niet verveelt;
- ☞ houdt rekening met de taal en het kennisniveau van de deelnemers;
- ☞ is zo uitgewerkt dat het niemand uitsluit en geen gevoelens kwetst;
- ☞ is niet zo eng opgevat dat er geen ruimte meer is voor spontane invallen, gedachten en beelden;
- ☞ is niet zo ruim of abstract dat het alles toelaat en op geen enkele wijze de aandacht toespitst;
- ☞ werkt emotioneel appellerend: groepsgevoel, humoristische formuleringen, sluit aan op actuele gebeurtenissen ...;
- ☞ opent en bevordert nieuwe zienswijzen en oplossingen;
- ☞ is niet zo eenzijdig opgevat dat het andere mogelijkheden uitsluit en daardoor manipulerend werkt;
- ☞ is niet in strijd met de waarden van de mensenrechten;
- ☞ bevordert het groepsproces doordat het zowel logisch als psychologisch past in de openvolging van de te behandelen taken;
- ☞ houdt rekening met de dynamische balans tussen wat de verschillende deelnemers bezighoudt en wat zakelijk gezien noodzakelijk is;
- ☞ houdt rekening met het verbale uitdrukkingsvermogen en de spreekgewoonten van de groepsdeelnemers. Je kan het thema ook non-verbaal presenteren (beelden, pantomime, uitdagende materialen).

Communicatie: van mond tot mond is nog steeds gezond

Elk project valt of staat met een goede communicatie erover. Je moet tenslotte de achterban meekrijgen. Enkele wenken:

1. COMMUNICEREN, BEÏNVLOEDEN, MOTIVEREN EN AANZETTEN TOT ACTIE DOE JE IN VIER STAPPEN

Elke stap hierbij is even belangrijk. Pas daarom de AIDA-regel toe.

Stap 1: het onderwerp in de aandacht brengen (advertenties, affiches, schoolradio ...): *Attention*

Stap 2: de interesse opwekken en het belang ervan aantonen (ondersteunende website, brochures, eenangepaste les): *Desire*

Stap 3: zin doen krijgen (een origineel en prikkelend startmoment): *Interest*

Stap 4: aanzetten tot actie (uitdenken van een eigen actie): *Action*

2. LAAT JE ONDERZOEKEN

Vooraleer je met een campagne begint, breng je eerst je eigen sterke en zwakke punten in kaart. Het is ook goed om weten wat de anderen over je denken, hoe je in de school 'scoort'. Als je dat weet, kan je je communicatie daarop afstemmen.

3. DE MASSA BESTAAT NIET, ER ZIJN INDIVIDUEN EN GROEPEN INDIVIDUEN

Ook dé leerling of dé leerkracht bestaat niet. Deel je doelpubliek in groepen of deelgroepen in. Voor elke (deel)groep zoek je naar een gepaste benadering. Dat vraagt soms ook naar een andere inhoud van je communicatie. Het is cruciaal dat je je communicatie zo persoonlijk mogelijk voert, zodat individuen zich aangesproken en betrokken voelen.

4. COMMUNICATIEKEUZES MAAK JE VOOR JE PUBLIEK, NIET VOOR JEZELF

De keuze van de inhoud van de communicatie en het communicatiekanaal pas je aan je doelpubliek aan. Wat je zelf leuk of interessant vindt, is dat daarom niet voor je doelpubliek. Probeer je zo goed mogelijk in de doelgroep of doelgroepen in te leven en stel daar je campagne op af.

5. COMMUNICATIEKANALEN GEBRUIK JE EFFICIËNT

Elk communicatiekanaal heeft een specifiek nut. Een nieuw publiek spreek je het doeltreffendste aan via mondelinge contacten en/of een direct mailing. Artikelen in de schoolkrant of op de schoolwebsite kunnen iets in de belangstelling brengen, maar zijn zelden goed om de lezers te overtuigen en tot actie aan te zetten.

6. MONDELINGE COMMUNICATIE VERDIENT OPWAARDERING

Meer en vaker mondeling communiceren met je achterban is de boodschap. Het is een goede tactiek als de (milieu)werkgroep geregeld haar antennes uitzet en inventariseert hoe de (milieu)acties bij de achterban scoren.

7. COMBINEER DE NIEUWSTE MET DE KLASSIEKE MEDIA

Nieuwe media doen het vaak uitstekend in combinatie met klassieke communicatiekanalen. Zorg er vooral voor dat de verschillende communicatiekanalen die je aanspreekt geregeld naar elkaar verwijzen en elkaar aanvullen.

Naar 'Tante Mariëtte en haar fiets', handboek overheids- en verenigingscommunicatie. E. Goubin, Vanden Broele Brugge, 2002.

